

Henryk Lewandowski, Cezary Włodarczyk

**WACŁAW SZUBERT – TEORETYK PRAWA PRACY,
PRAWA UBEZPIECZEŃ SPOŁECZNYCH I POLITYKI SPOŁECZNEJ**

I

Jesteśmy przekonani, że ukazanie działalności profesora Wacława Szuberta jako teoretyka prawa pracy, prawa ubezpieczeń społecznych i teoretyka polityki społecznej jest przedsięwzięciem dobrze realizującym ideę Konferencji. Ten znakomity polski uczony, mający wielki autorytet w nauce światowej, był związany z Wydziałem Prawa i Administracji od chwili powstania uczelni do końca swego bogatego życia (1994). Gdziekolwiek występował, w kraju czy poza jego granicami, imię tej uczelni zawsze dodawał do swego nazwiska.

Działalność profesora Szuberta w zakresie uprawianych przez niego dyscyplin, to wspaniała część wizerunku Wydziału Prawa i Administracji, wkładu naszej jednostki uniwersyteckiej w tworzenie wielkich wartości w nauce, w obronę tych wartości w okresach trudnych i dobrą prezentację owych wartości w nauce światowej.

II

1. W Polsce już w okresie międzywojennym prawo pracy uchodziło za odrębną gałąź prawa. Ale wtedy była ona w początkowym stadium rozwoju. Jej krystalizacja i stabilizacja wśród innych dyscyplin następuje dopiero po wydarzeniach październikowych 1956 r., w następstwie których pojawiły się możliwości uprawiania niezależnej pracy twórczej.

Odtąd też prawo pracy staje się zasadniczym przedmiotem zainteresowań prof. dr. Wacława Szuberta. Profesor Szubert był wybitnym i uznanym uczonym również w zakresie prawa ubezpieczeń społecznych i polityki społecznej, ale największe zasługi położył w dziele kształtowania prawa pracy. Był współtwórcą współczesnego systemu prawa pracy, przy czym jego udział w tym przedsięwzięciu był ogromny. Losy tej dyscypliny, podobnie zresztą jak i innych nauk, nie tylko prawnych, w ludowej rzeczywistości były różne, ale we wszystkich fazach, w których dokonywał się w niej postęp, niezwykle istotną rolę odgrywał profesor Szubert. Zawsze zaznaczył się godnymi osiągnięciami.

Jego studia zawarte w fundamentalnym dziele zbiorowym *Podstawowe problemy prawa pracy* (1957), które zapoczątkowało rzeczywisty rozwój prawa pracy w Polsce, i inne stanowiące przedmiot odrębnych publikacji – były poświęcone zagadnieniom ogólnym prawa pracy. Miały one ogromne znaczenie dla określenia charakteru prawa pracy i modelu stosunku pracy. Drugim obszarem badawczym były dla W. Szuberta układy zbiorowe. Owocem tych zainteresowań jest wspaniałe dzieło *Układy zbiorowe pracy* (1960), uznane za osiągnięcie na miarę nie tylko krajową.

Inną domeną, która swój rozkwit zawdzięcza pracy badawczej profesora, jest ochrona pracy. Podsumowaniem wieloletnich studiów w tej dziedzinie jest monografia *Ochrona pracy – studium społeczno-prawne* (1966), zaliczona przez krytykę naukową do najcenniejszych pozycji polskiej powojennej literatury z zakresu ochrony pracy. Druga znakomita pozycja książkowa z tej dziedziny została wydana ponad 15 lat później (*Safety and Health at Work* – 1983).

W latach 1980–1981, kiedy to zaczęła tworzyć się nowa rzeczywistość systemowa, profesor rozwija swoją działalność naukową w zakresie zbiorowego prawa pracy, które dotąd nie miało nawet wyrazu w systematyce prawa pracy. Intensyfikuje ją po przełomie roku 1989, tworząc solidne podwaliny pod dalsze badania nad zbiorowym prawem pracy w Polsce.

Te ostatnie pozwalają profesorowi przejść do refleksji naukowej nad nowym modelem prawa pracy, którego budowa była – jak zwykle w jego działalności – odpowiedzią na zapotrzebowanie rzeczywistości.

2. Twórcza rola profesora Szuberta w kształtowaniu prawa pracy wydatnie zaznaczyła się także w przygotowaniu kodeksu pracy z 1974 r., będącego pierwszą kodyfikacją polskiego prawa pracy. Dzięki takim autorytetom jak Wacław Szubert – polski kodeks – co do jego treści, systematyki i techniki legislacyjnej – różnił się bardzo od kodeksów pracy innych krajów realnego socjalizmu, w których kodeksy pracy były wypełnione w większości normami o charakterze ideologiczno-politycznym.

3. Jego wielkie zasługi dla prawa pracy odnotować też należy w zakresie kształcenia kadry naukowej. Profesor skupiał wokół siebie grono pracowników,

z których kilku zrobiło doktoraty, a czterech stało się samodzielnymi pracownikami naukowymi (dwóch z tytułem profesora). Przyciągał ich do siebie rozległą wiedzą, szacunkiem dla uniwersalnych wartości i prawością charakteru: był autentycznym mistrzem.

Kierowana przez profesora do 1982 r. Katedra Prawa Pracy i Ubezpieczeń Społecznych na Wydziale Prawa i Administracji przybrała charakter poważnego, liczącego się w kraju i za granicą ośrodka naukowego.

4. W ogromnej mierze dzięki profesorowi Szubertowi, polska nauka prawa pracy nie pozostawała nigdy w izolacji w stosunku do nauki światowej. Profesor był badaczem, którego osiągnięcia w tej dziedzinie budziły i budzą nadal rezonans także poza naszym krajem. Będąc od lat pięćdziesiątych niezwykle aktywnym uczestnikiem współpracy międzynarodowej stworzył zarazem dobry wizerunek polskiego prawa pracy za granicą.

III

1. W okresie 58-letniej swej działalności naukowej prawem ubezpieczeń społecznych zajmował się profesor Wacław Szubert z różną intensywnością. Zawsze jednak przywiązywał do nich wagę szczególną. Wynikało to niewątpliwie z edukacji uniwersyteckiej, pierwszej po studiach pracy w Dziale Ubezpieczeń Społecznych Instytutu Spraw Społecznych w Warszawie i praktyki nabytej w Zakładzie Ubezpieczeń Społecznych. Ale nie małą rolę odegrała tu również szczególna wrażliwość profesora na losy ludzi pracy i troska o zabezpieczenie ich słuszych interesów.

2. Działalnością badawczą w tej dziedzinie Szubert zapoczątkował swą karierę naukową. Studia nad dziejami ubezpieczenia na wypadek bezrobocia w Anglii, zakończone opublikowaniem monografii (1936), dobrze przygotowały młodego badacza do odegrania w drugiej połowie bieżącego wieku pierwszoplanowej roli w kształtowaniu prawa ubezpieczeń jako autonomicznej dyscypliny naukowej.

3. Profesor zajmował się różnymi obszarami i aspektami prawa ubezpieczeń społecznych. Badania te, zakrojone na szeroką skalę i dotyczące sedna materii, których rezultaty były publikowane tylko częściowo, zmierzały konsekwentnie do dzieła wieńczącego dokonania w tej dziedzinie. Dzieło takie ukazało się drukiem w 1987 r. pt. *Ubezpieczenia społeczne. Zarys systemu*. Jest to dzieło fundamentalne, wielka synteza rozwoju ubezpieczeń społecznych i myśli ubezpieczeniowej. Ukazuje rozwój ubezpieczeń społecznych w świecie i na tym tle ich rozwój w Polsce. Stanowi ono pierwsze w nauce polskiej całościowe i tak głębokie opracowanie ubezpieczenia społecznego.

4. Kształtowaniu systemu ubezpieczeń i wprowadzeniu doń wzbogacających go wartości dobrze służyły badania historyczne. Profesor ukazywał zasługom dla ubezpieczeń ludzi i ich myśli kierując się maksymą, by uwydatniać to, co nie jest pozbawione aktualności.

IV

1. Historia polityki społecznej w Polsce rozwijała się inaczej niż historia prawa pracy. W okresie międzywojennym osiągnęła bardzo wysoki poziom w zakresie teorii. Dojrzałość stosowanych metod empirycznych lokowała ją w europejskiej czołówce. W okresie powojennym istniała możliwość bezpośredniego nawiązania do zgromadzonego wcześniej dorobku. Lata stalinowskie nie były zatem zwykłą przerwą w rozwoju, ale czasami marnotrawienia i niszczenia istniejącego wcześniej bogactwa. Popaździernikowa odwilż nie tyle otworzyła nowe możliwości, co zniosła – przynajmniej niektóre – bariery na drodze do korzystania z oryginalnego dorobku przedwojennej polityki społecznej. Prawie wszystko, co działo się wartościowego w ostatnich kilkudziesięciu latach w nauce polskiej polityki społecznej było wynikiem kontynuowania dialogu i sporu ze starym dorobkiem. Często przez sprzeciw i negację, ale z pełną świadomością inspirującej roli przeszłości.

2. To specyficzne uwikłanie polityki społecznej we własną tradycję sprawia, że przedstawiając znaczenie profesora Szuberta w jej rozwoju nie można się mechanicznie ograniczyć do ostatniego półwiecza. Nie da się bowiem uchwycić najbardziej dla tej dyscypliny istotnych wątków, jeśli nie weźmie się pod uwagę jej przedwojennych fundamentów. Jest to szczególnie ważne, jeśli weźmie się pod uwagę daty wyznaczające aktywność naukową profesora na tym polu; praca doktorska o brytyjskiej polityce społecznej z roku 1936 i komentarze o modelach nowej polityki społecznej z roku 1993. Tylko wtedy, gdy podda się oglądowi cały ten okres można odnaleźć to, co profesor Szubert wniósł tu najbardziej istotnego.

3. Rola uczonego, zwłaszcza gdy jest aktywny na polu nauk społecznych, zawiera postulaty trudne na ogół do pogodzenia i prowadzące do wewnętrznego konfliktu. Z jednej bowiem strony zakłada się, że uczony podejmuje problemy ważne tu i teraz, ważne dla społeczności i dla czasów, w których żyje. Jednocześnie jednak oczekuje się, iż będzie zajmował się problemami szerszymi, które wykraczają poza miejsce i własną epokę, tak aby uzyskały wymiar uniwersalny i stały się częścią składową ogólnoludzkiego dorobku. Profesor Szubert jest jednym z niewielu uczonych, którym – gdy uprawiał politykę społeczną – udało się pogodzić te dwa, dla większości sprzeczne,

postulaty. Z ogromną przenikliwością dostrzegał najbardziej aktualne i najbardziej palące problemy społeczne i stawiał pytania o ich precyzyjny opis, o ich uwarunkowania i realnie dostępne drogi naprawy. Czynił to w taki sposób, że zawsze łączyło się to z poszukiwaniem tożsamości polityki społecznej jako nauki. W efekcie odpowiedzi, często nawet próby odpowiedzi, na te uporczywie powtarzane pytania układały się w dorobek o randze i znaczeniu daleko wykraczającym poza chwilę bieżącą. Rozwijana w ten sposób była polityka społeczna, jako coraz bardziej dojrzała dyscyplina, czy też być może rodzina dyscyplin, świadoma zarówno swojego warsztatu, jak i pewnych wartości, którym zawsze, niezależnie od okoliczności, powinna dochowywać wierności. Wśród tych wartości uczciwość intelektualna i służba idei sprawiedliwości społecznej z pewnością znajdowały się na miejscach naczelnych.

Konsekwencja w rozwijaniu pewnej wizji polityki społecznej, jako dyscypliny, widoczna jest poprzez wszystkie fazy twórczości profesora Szuberta. Kiedy podejmował kolejny problem, to sposób jego wyboru i analizy zawsze podporządkowany był tej wizji. Przedstawmy tutaj schematycznie tylko najważniejsze etapy drogi budowania polityki społecznej przez profesora Szuberta.

Było to widoczne już w latach trzydziestych, kiedy głównym problemem społecznym Polski było bezrobocie i kiedy pisał pracę *Dzieje ubezpieczenia na wypadek bezrobocia w Anglii* (1936).

Gdy w okresie powojennym najważniejszą sprawą było odtworzenie zerwanej ciągłości z oryginalną, polską myślą przedwojenną, pisał tekst *Nowe drogi polityki społecznej* (1947), który w istocie był pytaniem o to, jak w nowej sytuacji uchronić to, co cenne z przeszłości.

W czasach, kiedy nie było możliwe uczciwe pisanie o polityce społecznej, przygotował i opublikował pracę *Studia o Fryderyku Skarbku jako ekonomście* (1954).

Gdy zaczynała się epoka ostentacyjnej konsumpcji, nie mającej zaplecza w rzeczywistym poziomie rozwoju gospodarczego kraju postawił pytanie o to, co w rozwoju gospodarczym jest racją nadrzędną, i opublikował tekst *Zaspokajanie potrzeb jako zadanie polityki społecznej* (1972). W tekście tym przedstawiona jest klasyczna, na naszym gruncie, definicja polityki społecznej, w której wiąże się jej cele z zaspokajaniem ważnych potrzeb społecznych.

Gdy pod koniec lat osiemdziesiątych walił się stary porządek polityczny i trzeba było na nowo stawiać pytanie o pewne sprawy fundamentalne, przywołał koncepcję szerokiej definicji polityki społecznej, która nie jest biernym wykonawcą narzucanych z zewnątrz celów – *Aspekty prawne szeroko pojętej polityki społecznej* (1990).

Nie zabrakło też głosu profesora Szuberta wtedy, gdy trzeba było wyciągać pierwsze wnioski z prób budowania nowego ładu ekonomicznego

i społecznego, po roku 1989. Podzielił się wówczas z czytelnikami *Refleksjami nad polityką społeczną w dobie transformacji* (1993), w których namawiał do docenienia wartości wolności, ale ostrzegał przed naiwnością wiary w dobrodziejstwa wolnego rynku. I w pobudzaniu krytycznej refleksji widział szczególne powołanie polityki społecznej. Powołanie, któremu sam zawsze pozostawał wierny.